

A177

Larus minutus

Pall.1776

Mewa mała

Rząd: siewkowe, podrząd: mewowce, rodzina: mewy

Status występowania w Polsce

Gatunek skrajnie nielicznie lęgowy. Na przelotach obserwowany regularnie na całym niżu.

Opis gatunku

Mewa mała jest najmniejszym gatunkiem mewy o wymiarach: długość ciała 25–27 cm, rozpiętość skrzydeł 75–80 cm, masa samców 103–127 g, samic 93–122 g. W upierzeniu godowym głowa jest intensywnie czarna. Szyja, spód ciała i ogon są białe, wierzch skrzydeł popielaty, spód bardzo ciemny, a końce białe. Dziób i nogi są ciemnoczerwone. Brak dymorfizmu płciowego. W okresie spoczynkowym ptaki mają głowę białą, z ciemnymi plamkami w okolicy uszu i na potylicy. Młode są z wierzchu brązowe, a na końcach ich ogonów występuje szeroka, ciemna pręga. Pierzenie lotek następuje w okresie od września do listopada. Wymiana piór na głowie, prowadząca do utraty czarnej barwy, rozpoczyna się już w lipcu i trwa do sierpnia, ale ostatnie ciemne pióra mogą zanikać dopiero w październiku. Szata godowa pojawia się partiami w okresie od marca do maja.

Możliwość pomyłki z innymi gatunkami

Niewprawni obserwatorzy mogą mieć problemy z odróżnieniem mewy małej od znacznie częściej spotykanej śmieszki *Larus ridibundus* (A179). Cechy, które odróżniają mewę małą od śmieszki, poza wielkością, dotyczą kształtu i ubarwienia skrzydeł. Skrzydła mewy małej są zaokrąglone i białe zakończone, od spodu ciemne. Inne cechy różniące te dwa gatunki mew – patrz tekst o mewie śmieszce.

Biologia**Tryb życia**

Gatunek prowadzi dzienny tryb życia. W okresie lęgowym kolonijny. Towarzyski. Poza okresem lęgowym często łączy się w stada z innymi mewami.

Lęgi

Ptaki dojrzewają płciowo w drugim lub trzecim roku życia. Mewa mała bardzo często tworzy mieszane kolonie lęgowe z rybitwą rzeczną, rybitwą czarną, rybitwą białoskrzydłą i śmieszką. Jej kolonie mają zwykle charakter efemeryczny, najczęściej w kolejnych latach powstają w nowych miej-



scach. Są niewielkie i liczą zwykle 5–30 par lęgowych, a tylko wyjątkowo dochodzą do 100 p. Zagęszczenie gniazd w koloni jest niewysokie, wynosi od 1,2–9,5 gniazda na 100 m². Średnia odległość pomiędzy gniazdami sąsiadujących par wynosi ok. 4,3 m.

W europejskiej części arealu lęgowego sezon lęgowy rozpoczyna się w połowie maja i może trwać do końca sierpnia. Ptaki dobierają się w pary podczas wędrówki wiosennej lub tuż po przylocie na tereny lęgowe. Gniazdo budowane jest przez oba ptaki z pary na suchych wysepkach wśród rozlewisk bądź bezpośrednio w płytkiej wodzie. Zbudowane jest ono z martwych fragmentów trzciny, turzyc i innych roślin wodnych. Średnica zewnętrzna gniazda zbudowanego na lądzie wynosi ok. 20 cm, natomiast średnica gniazda nawodnych może dochodzić nawet do 50–55 cm. Średnica wewnętrzna niecki gniazda wynosi ok. 10 cm, a głębokość niecki 2–4 cm.

Mewy małe najczęściej składają 2 lub 3 jaja (1–5 jaj). Okazjonalnie spotykane są lęgi 6–7-jajowe, dwóch samic. Wysadywanie rozpoczyna się po złożeniu pierwszego jaja i trwa przez 19–24 dni. W okresie składania jaj wysiadyuje tylko samica, a później także samiec. Udział samicy w wy-

siadywaniu jest większy. Od momentu pojawienia się pierwszych pęknięć skorupy do wyklucia pisklęcia upływa 1–3 dób. Okres wykluwania się piskląt w lęgu liczącym 3 jaja trwa 2–3 dni. Mewy małe są zagniazdownikami niewłaściwymi, a więc przez pierwsze kilka dni życia pozostają w gnieździe, po czym opuszczają je i rozpraszają się po najbliższej okolicy.

Karmieniem piskląt zajmują się oboje rodzice. Ptaki dorosłe bardzo aktywnie przeganiają pojawiające się w pobliżu kolonii lęgowej drapieżniki. Po upływie 23–25 dni młode ptaki zaczynają latać i w niedługim czasie opuszczają kolonię. Wg danych pochodzących z Jakucji zdolność do lotu osiąga 1,3–1,4 podłota na parę przystępującą do lęgu.

Wędrowki

Mewa mała jest gatunkiem wędrownym, ale szczegóły jej wędrowki są słabo poznane. Prawdopodobnie większość ptaków zarówno wiosną, jak i jesienią wędruje wzdłuż wybrzeży morskich. Ważnym miejscem koncentracji ptaków podczas wędrowki jesiennej wydaje się być Zat. Gdańska, a w szczególności rejon ujścia Wisły Przekopu. Także dość istotnym miejscem koncentracji mewy małej jest w tym okresie Zalew Wiślany. Nieco inaczej wędrują ptaki z lęgowisk wschodnioeuropejskich i zachodniosyberyjskich, które poruszają się wzdłuż dolin dużych rzek (Wołga, Dniepr, Ob), lecąc na południe.

Przylot ptaków na tereny lęgowe w Polsce ma miejsce od początku kwietnia do 2. dekady maja. Odlot na zimowiska rozpoczyna się już w lipcu i trwa do końca 1. dekady września.

Zimowanie

Ptaki gniazdujące w rejonie Morza Bałtyckiego oraz w europejskiej części Rosji zimują w zachodniej Europie, począwszy od zachodniego Bałtyku. W okresie zimowania mewa mała preferuje przybrzeżne wody morskie, a zwłaszcza piaszczyste i kamieniste plaże, szczególnie w miejscach, gdzie do morza uchodzą niewielkie rzeki i strumienie. Tylko niewielka liczba ptaków występuje w tym okresie na śródlądowych zbiornikach wodnych.

Pokarm

W okresie lęgowym i w trakcie wędrowki mewa mała żywi się głównie owadami, innymi bezkręgowcami oraz dodatkowo także drobnymi rybami. Skład pokarmu z tego okresu jest następujący: wazki, jętki, chrzączki, pluskwiaki wodne, błonkówki, muchówki, pasikoniki, chrząszcze. Ponadto pierścienice, mięczaki, a z ryb głównie cierniki. O pokarmie w okresie zimowania wiadomo niewiele. Prawdopodobnie zjada wówczas głównie bezkręgowce morskie oraz ryby.

Mewa mała często poluje wspólnie w małych grupach złożonych z osobników tego samego gatunku. Przelatuje nisko nad wodą i pokarm zbiera głównie z jej powierzchni. Rzadko spada z pewnej wysokości w wodę, a robi to tylko podczas polowań na niewielkie ryby. Potrafi również polować w locie na owady (zwłaszcza na ocholki).

Występowanie

Siedlisko

Mewy małe gniazdują na terenach z bogatą roślinnością wynurzoną, na obrzeżach płytkich jezior, na rozlewiskach w dolinach nizinnych rzek, na bagnach i stawach, a także na płytkich wodach stonawych (na wschodnich wybrzeżach Bałtyku).

Siedliska z załącznika I Dyrektywy Siedliskowej, które mogą być istotne dla gatunku

- 1110 Piaszczyste ławice podmorskie
- 1130 Ujścia rzek (estuarium)
- 1150 Zalewy i jeziora przy morskie (laguny)
- 1160 Duże płytkie zatoki
- 1210 Kidzina na brzegu morskim
- 2110 Inicjalne stadia nadmorskich wydm białych
- 3150 Starorzeczka i naturalne eutroficzne zbiorniki wodne ze zbiorowiskami z *Nymphaeion*, *Potamion*
- 6410 Zmiennowilgotne łąki trzęślicowe (*Molinion*)

Rozmieszczenie geograficzne

Tereny lęgowe mewy małej obejmują Polskę, Litwę, Łotwę, Estonię, Białoruś, Finlandię oraz Rosję, gdzie zwarty zasięg gatunku dochodzi do doliny rzeki Ob. Dalej na wschód areal jest silnie porozrywany, a wyspowa populacja lęgowa spotyka się w dolinach Jeniseju oraz Leny. Efemeryczne stanowiska lęgowe mewy małej odnotowano także w Holandii, Szwecji oraz na Ukrainie. Od 1962 roku gniazduje w kilku koloniach w Kanadzie, a od roku 1975 także w USA. Nie wyróżniono podgatunków. Mewa mała zimuje w zachodniej Europie, począwszy od zachodniego Bałtyku przez wybrzeża Morza Północnego, Wysp Brytyjskich do atlantyckich wybrzeży Europy, w północnej Afryce i na Azorach. Ptaki z populacji zachodniosyberyjskich zimą spotyka się na wybrzeżu Morza Czarnego, Morza Kaspijskiego oraz na wschodnich wybrzeżach Morza Śródziemnego. Ptaki z rozproszonych populacji wschodniosyberyjskich zimą spędzają w północno-zachodniej i północno-wschodniej części Chin oraz na wybrzeżach Morza Japońskiego. Natomiast ptaki z populacji północnoamerykańskich zimują na zachodnich wybrzeżach Atlantyku.

Rozmieszczenie w Polsce

W ostatnim okresie w Polsce lęgi mewy małej odnotowano na Bagnach Biebrzańskich, w dolinie Tyśmienicy, w PN Ujście Warty i na jez. Świdwie. Ponadto gniazdowanie tego gatunku w połowie lat 90. miało miejsce na zb. Siemianówka i prawdopodobnie w 1995 r. na Bagnie Wizna. W latach 70. i 80. gniazdowała na jez. Drużno. W okresie wędrowki jesiennej największe koncentracje mewy małej znane są z rejonu ujścia Wisły. Gatunek jest spotykany w kraju zimą, zwłaszcza na zachodzie w łagodne zimy.

Status ochronny

Ochrona gatunkowa w Polsce: gatunek objęty ochroną ścisłą, wymagający ochrony czynnej (Dz U z 2004 r. Nr 220, poz. 2237)

Polska czerwona księga zwierząt (2001): LC gatunek mniejszego ryzyka, ale wymagający szczególnej uwagi

Status zagrożenia w Europie: D gatunek zagrożony z racji zmniejszania się liczebności populacji

BirdLife International: SPEC 3

Dyrektywa Ptasia: Art. 4.1, załącznik I

Konwencja Berneńska: załącznik II

Występowanie gatunku na obszarach chronionych

W ostatnich latach łęgi mewy małej odnotowano na terenie Biebrzańskiego PN oraz PN Ujście Warty. Liczna podczas wędrówki jesiennej w rez. Mewia Łacha przy ujściu Wisły Przekopu.

Rozwój i stan populacji

Europejska populacja łęgowa mewy małej szacowana jest na ok. 22 000–34 000 p. Najwięcej mew małych gnieździ się w Rosji (11 000–14 000 p.), w Finlandii (8000–12 000 p.), na Łotwie (700–3000 p.) oraz na Białorusi i w Estonii (1000–2000 p.).

Stan ilościowy populacji zimującej w zachodniej Europie i północno-zachodniej Afryce szacuje się na ok. 66 000–102 000 ptaków, natomiast populacji zimującej wokół wschodniej części Morza Śródziemnego, nad Morzem Czarnym i Morzem Kaspijskim – na ok. 1000 ptaków. Na przestrzeni XX w. w Polsce zarówno liczebność, jak i charakter występowania mewy małej nie uległy większym zmianom. W pierwszej połowie XX w. kilkakrotnie jej łęgi stwierdzono na jez. Drużno. Także sporadyczne przypadki łęgów odnotowano na terenie Mazur i Pomorza. W drugiej połowie XX w. poza kilkakrotnym gniazdowaniem na jez. Drużno wykryto kolonie tego gatunku na Bagnach Biebrzańskich, które w następnych latach stały się jej głównym obszarem łęgowym w naszym kraju.

Stanowiska łęgowe mewy małej w Polsce znajdują się w zasadzie poza zwartym zasięgiem tego gatunku, stąd też w znacznej mierze ich efemeryczny charakter i niska liczebność p. łęgowych.

Obecna liczebność populacji łęgowej mewy małej w Polsce wydaje się nie przekraczać 30 p.

W okresie wędrówek mewa mała pojawia się w obecnie w większych ilościach niż dawniej. Znane są obserwacje dużych koncentracji gatunku podczas wędrówki wiosennej, np. na Zat. Elbląskiej (do 3 000 ptaków), czy intensywnego przelotu nad Mierzeją Wiślaną. Podczas wędrówki jesiennej najliczniej obserwowano mewę małą przy ujściu Wisły na przełomie lat 80. i 90., gdzie wrze-

śniowe koncentracje w 1990 dochodziły do 40 000 ptaków. Wędrowne stada spotykane na śródlądziu zawierają kilkadziesiąt, rzadko 300–400 ptaków, a wyjątkowo powyżej 1000 do 3000.

Zagrożenia

Gatunkowi zagraża w Polsce:

- utrata siedlisk łęgowych w wyniku zmian reżimu hydrologicznego rzek, zmieniających częstość i długość zalewów w dolinach rzecznych;
- utrata siedlisk łęgowych w wyniku deniwelacji powierzchni dolin rzecznych (zasypywania starorzeczy i zagłębień terenu okresowo wypełnianych wodą);
- niska udatność łęgów w wyniku zanieczyszczenia wód, powodującego zubożenie bazy pokarmowej;
- w okresie pozalęgowym: płoszenie przez ludzi (spacerowiczów i uprawiających sporty wodne) stad ptaków zbierających się na przybrzeżnych wyspach i plażach na odpocznik. Oddziaływanie to jest szczególnie niekorzystne przed wieczorem, gdy mewy gromadzą się na noclegowisku.

Dla uniknięcia nieporozumień wynikających z możliwości odmiennego rozumienia zapisów powyższego tekstu przez osoby należące do różnych grup zawodowych, należy go interpretować w duchu zapisów zamieszczonych w części wstępnej poradnika (T. 7., str. 19).

Propozycje odnośnie do zarządzania

- poważnie ograniczyć plany zabudowy hydrotechnicznej dolin rzecznych i plany przekształceń reżimu hydrologicznego rzek;
- w uzasadnionych przyrodniczo przypadkach wprowadzić korektę instrukcji gospodarowania wodą na zbiornikach już istniejących, tak by w dolinie rzeki poniżej piętrzenia utrzymane zostały okresowe zalewy wiosenne;
- użytkować doliny rzeczne zgodnie z dotychczasową ewidencją gruntów;
- w dolinach rzek utrzymać wysoki poziom wód gruntowych późną wiosną, zachować okresowo wypełniane wodą obniżenia i płytkie starorzecza;
- odstąpić od budowy (lub rozbudowy) sieci melioracyjnej. W przypadku istniejącej sieci melioracyjnej zahamować zbyt szybki odpływ powierzchniowy poprzez budowę zastawek na istniejących rowach melioracyjnych oraz zaniechanie udrażniania i pogłębiania rowów;
- zapewnić spokój wędrującym ptakom, na terenach największych koncentracji mew, tak na wybrzeżu, jak i na śródlądziu, ograniczając ich użytkowanie turystyczne i rekreacyjne w okresie czerwiec–październik.

Dla uniknięcia nieporozumień wynikających z możliwości odmiennego rozumienia zapisów powyższego tekstu przez osoby należące do różnych grup zawodowych, należy go interpretować w duchu zapisów zamieszczonych w części wstępnej poradnika (T. 7., str. 20).

Propozycje badań

Należy zbadać:

- rozmieszczenie i liczebność krajowej populacji lęgowej;
- wybiórczość siedliskową okresu gniazdowego;
- sukces lęgowy;
- przeżywalność;
- rozmieszczenie zimowisk i tras przelotu krajowej populacji lęgowej.

Monitoring

- coroczna ocena liczebności populacji lęgowej (na podstawie liczenia gniazd) obejmująca wszystkie aktualnie zajęte stanowiska lęgowe w kraju.

Obszary potencjalnie lęgowe należy kontrolować dwukrotnie. Pierwszą kontrolę trzeba przeprowadzić na przełomie maja i czerwca, w celu wstępnego określenia położenia powstających kolonii lęgowych. Kolejna kontrola przypada na 2. połowę czerwca. Jej celem jest potwierdzenie istnienia kolonii we wcześniej wykrytych miejscach oraz oszacowanie liczby par lęgowych.

Bibliografia

- AVDANIN V. O., VIKSNE JA. A., ZUBAKIN V. A., KISHCHINSKIY A. A., LITVINENKO N. M., LOBKOV E. G., NECHAEV V. A., FIRSOVA L. V., FLINT V. E., JUDIN K. A. 1988. Ptitsy SSSR. Chaikovyje. Moskva. 416 s.
- BAUER H. G., BERTHOLD P. 1996. Die Brutvögel Mitteleuropas: Bestand und Gefährdung. Wiesbaden, 715 s.
- BAZA DANYCH OSO – NATURA 2000. Zakład Ornitologii PAN.
- BAZA DANYCH POLSKIEGO ATLASU ORNITOLOGICZNEGO. Zakład Ornitologii PAN.
- BIRDLIFE INTERNATIONAL/EUROPEAN BIRD CENSUS COUNCIL. 2000. European bird populations: estimates and trends. BirdLife Conservation Series No. 10. Cambridge, 160 s.
- CRAMP S., SIMMONS K. E. L. (red.) 1983. Handbook of the Birds of Europe, the Middle East and North Africa. The Birds of the Western Palearctic. Vol. 3. Waders to Gulls. Oxford, 913 s.
- DYRCZ A. 2001. *Larus minutus* Pallas, 1776. Mewa mała. W: Głowaciński Z. (red.) Polska czerwona księga zwierząt. Kręgowce. Warszawa, s. 214–216.
- GRANT P. J. 1984. Mewy – przewodnik do rozpoznawania. *Not. Orn.*, 25, 5: 1–176.
- HAGEMEIJER W. J. M., BLAIR M. J. 1997. The EBCC Atlas of European Breeding Birds. Their Distribution and Abundance. London, 903 s.
- TOMIAŁOJĆ L. 1990. Ptaki Polski. Rozmieszczenie i liczebność. Warszawa, 462 s.
- TOMIAŁOJĆ L., STAWARCZYK T. 2003. Awifauna Polski. Rozmieszczenie, liczebność i zmiany. Wrocław, 870 s.
- TUCKER G. M., HEATH M. F. 1994. Birds in Europe: Their Conservation Status. Cambridge U. K., 600 s.
- WETLANDS INTERNATIONAL. 2002. Waterbird Population Estimates – Third Edition. Wageningen, The Netherlands, 226 s.

Andrzej Górski